

Kobarid, v ozadju Kuk 1243 m

Dr. H. Tuma:

Beneška Slovenija

(Dalje.)

Venzone se imenuje slovenski Püšja ves 229 m. Dospel sem, z vrha računano, v dveh urah. Občina Venzone obsega seli Vrata — Portis in Hudice — Piani, na desnem bregu Tilmenta do izliva Fele, in na levem bregu veliko vas Pioverno — Beli Vrh. Odkar so l. 1809 Avstrijci na umiku pred Francozi požgali veliki leseni most iz Venzone v Pioverno, 160 m dolg in pokrit, posebno pa, odkar so l. 1877 izročili prometu Pontebansko železnico, Venzone bolj in bolj propada in je danes zapuščeno mestece; ves promet je potegnila nase postaja na Vratih, Stazione della Carnia. V Venzone je le še ena večjih tvornic svilene preje. Venzone je bila v srednjem veku močna trdnjava, gromadno zidovje še danes kaže na to. Besedo Venzone razlagajo iz latinskega Aventio, seveda le domnevno ime, ni pa nobenega sledu izza rimskega časa. Prvič se Venzone imenuje v darilnem pismu l. 1001, ko je bilo darovano Oglejskemu patriarhu.

Venzone so šteli v srednjem veku za ključ Furlanije. Mestece je vsled tega često menjalo svoje gospodarje, patriarha, Koroške in Avstrijske vojvode, l. 1288 je padlo celo v roke Goriških grofov, šele l. 1420 je prišlo stalno pod Beneško republiko.

Mesto Venzone je že izgubilo večji pomen, ko je patrijarh Bertrand zgradil močno trdnjavo Chiusaforte l. 1338, furlanski Sclusa. Za davna je tudi ta kraj bil slovenski, kar dokazuje ime morež (Schuttkegel) za grič, na katerem je stala prva cerkev v IX. stoletju.

Slovensko ime Pūšja Ves je starejše od laškega, kar dokazuje nemški prevod Peuschelsdorf, ker so Nemci, ko so prišli v IX. stoletju sem, sprva naleteli le na slovensko vas in slišali le slovensko ime. Da so Nemci segali s svojo trgovino na Venzone, kaže še ohranjeno nemško ime Niederleck, t. j. skladišče. Tu je bila glavna zaloga na Pontebanski cesti iz Nemčije in mitnica, ki je donajala obilo dohodkov.

Pūšja Ves — Venzone šteje sedaj okoli 3000 prebivalcev. Iz nje-gove boljše dobe so ohranjene lepe srednjeveške stavbe. Bogate stari-ne, ki so se v mestecu nahajale, so zadnje stoletje oropali prekupci in jih prenesli v različne muzeje. Ostali sta le dve mogočni stavbi iz XIII. stoletja: v gotškem slogu zidana velika cerkev in palača mestne občine. S stolpa cerkve je eden najlepših pogledov po dolini Tilmenta in na Karnijske Alpe.

Pot naprej vede ob bregu Tilmenta ob široki prodnati strugi. Kakor stražar sovodja Tilmenta in Fele stoji na desnem bregu Monte Simone 1506 m, nekdanj slovenski Beli Vrh, kakor ga še pomnijo Rezijani. Pod njim vas enakega imena, v furlanščini potvorjeno v P i o v e r n o, prvi del Bio iz bel, drugi del pa pokvarjeno verna iz vrh. Tako so mi besedo tolmačili stari Rezijani. Pod Pūšjo Vesjo sem krenil na levo čez silne prodove, ker sem nameraval naravnost na Prédol, preko prodov Rivoli Bianchi, mimo cerkvice sv. Neže 427 m, kjer je bil nekdanj velik ženski samostan. Odtod okoli hribca Cumieli 579 m vede cesta v Humin. Hribec je utrjen in je pristop zaradi tega zaprt. Krenil sem na levo po stezi do hudournika Vegliato; Humin, furlanski Glemine, laški Gemona, nekdanj latinski Julia Aemona, sem pustil na desni, ker sem mestece že ponovno videl in je bil moj cilj Mali Karmán. V dobri uri sem došel po zamirjenem³ pašniku, ki se dviga polagoma proti Predolu 1093 m, laški Foredór. Prof. Rutar je v svojem opisu Beneške Slovenije iz te besede naredil samovoljno Predór. Morfológično pa je prav tipičen predol, Quertalung. Od ene strani vede dolina Vegliato proti Tilmentu, na drugo stran pa je do-lina Bedroše, ki se izliva v Tèr. Besedo Prédol domačini prav čisto izgovarjajo, posebno slovenski brežani vasi Breg (Pers) in Škorbani.

Izza Predola gor sem krenil na desno brez steze po travnatem strmem pobočju Malega Karmana 1372 m, mestoma gozdnatem. Na vrhu je l. 1902 otvorena cerkvica Krista Rešitelja, eno najzanimi-vejših razgledišč. Mali Karman stoji pomaknjen pred Predalpe kakor stolp in je zadnji pomembni vrh nād Furlansko ravnino. Posebno krasen pogled je na izliv Tilmenta iz gor na trdnjavico Osoppo, Hu-min, Videm in široko Furlanijo. Črta, katero bi potegnil od Velikega Karmana 1716 m čez Prédol na Mali Karman, bi bila etnična in jezi-kovna meja Beneških Slovencev. Na vzhod pod Malim Karmanom je cerkvica Sv. Marije Magdalene 669 m, pod njo prva slovenska vas Flipan. Dolina Bedroša ima svoje vasi na pobočju Velikega Karmana. Breg je najčisteje ohranjena vasica trskega tipa. Po vrsti slede na obronku: Breg, Škarbani, Podbreg (Cesaris). Že v dolini Tèra pa je

³ Zamirjen, t. j. pokrit z mirom, t. j. raztresenim kamenjem. Mirnik je pogostoma ime v Julijskih Alpah, a tudi daleč na zahod.

Mestna palača v Püšji vesi — Venzone

»Na Vasi« ali »Na Tèru«, italijanski Pradielis. Onkraj Tèra leži na zelenem griču lepa vas Brdo. Daleč na vzhod je predolina Karnahte, nad njo na sever dolga rajda Malega in Velikega Vrha, Jalovca in Kobariškega Stola, v ozadju Krn, Triglav. Z Malega Karmana imaš pregled vse Beneške Slovenije, preko zelene rajde gor, ki sega od Breškega Jalovca čez Čufine, Ivánac in Krnic proti Furlanski ravani. Na vzhodu te rajde govore trsko narečje, onkraj pa nadiško. Na zad-

njih ronkih proti jugu se zajeda furlanščina. Na zahod je presenetljiv pogled na Dolomite in Pale di S. Martino, Pelmo, Civetta, Antelao.

S Karmana dol sem krenil brez poti po senožetih. Bil je žarek julijski dan. Pod Flipanom so ravno napravljali seno, bili so že Furlani iz nižine. Furlani tod gospodarski napredujejo in silijo vedno višje v gore, dokoder je rodne zemlje. Nagovoril sem sejarje po slovenski, a so mi prijazno odgovorili po furlanski in mi pokazali bližnjo pot v Rtin. Vas Flipan in ves ta prostor spada pod občino Gorjane, laški Montenars. V to občino spadajo tudi slovenske vasi: Breg, Zgorbani pod Velikim Karmanom in Ovšje (Cretto), Podkrasje (Sotteretto), Bratini (Frattini) pod Malim Karmanom. V tej občini so še znana slovenska imena Spodnji in Zgornji Zornik, sedaj laški Surnins. Za davna je moralo prebivati tod precej imovito ljudstvo, lahko morda rečemo za celo dobo, ko je gospodovala Benečanska republika. Držala je na uzdi fevdalce, puščala pa je Gorjancem svoboščine; davki za kmetska posestva so bili neznatni.

Prispel sem precej zgodaj popoldne v Rtin. Mestece je jako živahno, seveda vse pofurlanjeno. Rtin je bil iz prve dobe srednjega veka važna trdnjava in pozneje bogata plemiška graščina. Dobil sem dobro prenočišče.

S turo od Resiutte na Lopič, Püšjo Ves, Mali Karman in Rtin sem predelal vzhodno mejo Beneške Slovenije. Ves prostor od Fele in Tilmenta od prelazov Poljice in Muzcev je v posesti vasi ob Tilmentu; a ves prostor je neobljuden. Do poznega srednjejša veka in pa tudi še za novega veka so morali biti vsi kraji na levem bregu Tilmenta slovenski.

Kolovrat (od Ježe 929 m do Kuka 1243 m).

Ime Kolovrat odgovarja morfološko ušinjeni gorski rajdi, ki obsega v lahkem loku vzhodni del Beneške Slovenije na sever. Spremlja ga med Kobaridom in Tolminom Soča, ki teče v precej široki strugi proti vzhodu. Kolovrat s Kukom 1243 m, t. j. z najvišjim vrhom, odpade na zahod v prelaz na Livku 695 m, dočim se na vzhodu z vrhom Ježa 929 m zavije naravnost na jug in tvori dolg hrbet, ki se tik pred Furlansko ravnino v Koradi zopet dvigne na 812 m. »Po Klobuc« 1114 m se odcepi od glavne rajde Kolovrata kobala¹, ki oklepa dolino Kamnice, katera se pod Volčami izliva v Sočo.

Vzhodni del Kolovrata, posebno prehod čez Sleme 865 m, mi je dal za časa divjanja v Tolminu marsikateri nedeljski izlet. Pot po strmem gozdnatem in travnatem pobočju in krasen razgled me je često izvabil z neodoljivo silo iz nedeljskih uradniških krogov. Teško se jih je bilo rešiti, ker je podeželsko uradništvo takrat bilo jako razvajeno — vsaj v Tolminu — da je sobotne večere in nedelje vabilo na zabave, ki so se vršile večinoma po gostilnah. Še danes mi je žal za vsako izgubljeno uro. Posebno ljudstvo, ki je bivalo onkraj Kolovrata pod Italijo, me je silno zanimalo.

¹ kobala — Abfallsrücken.

Zadnjikrat sem bil na Kolovratu julija 1918; bilo je po porazu Italijanov, kakor pravijo pri K o b a r i d u, dočim se je odločilni prodor nemških čet izvršil pod Kolovratom v kolenu, katerega je tvorila nekdanja struga Soče, ko je zavila proti jugu pod Ježo, in ga tvori sedaj dolina Ušnika. Kot odposlanec odbora za obnovitev Goriške-Gradišćanske sem imel pregledati mejne gore Goriške in Italije ter položaj gozdov, senožeti in planin. Ta odbor je bil neki nadomestek za bivši deželni zbor. Vlada je izbrala, hoteč biti pravična na vse strani, zastopnike obeh narodnosti, italijansko-furlanske in slovenske, obenem pa političnih strank, klerikalno-ljudske, napredne in socialistične. Tako smo se sešli v tem odboru takratni politični ekstremi: dr. Anton Gregorčič, Gabršček Andrej in jaz. Odbor se je razdelil na razne odseke, stavbni, šolski, industrijski, agrarni in dr. Izvoljen sem bil v agrarni in industrijski odsek. V agrarnem odseku so mi izročili referat o položaju naših planin, industrijski referat pa je obsegal v glavnem kolektivno organizacijo delavstva v produktivnih zadevah, ki naj bi preskrbele in obnovile uničene stroje, orodje in pohištvo. Od maja do septembra sem imel prepotovati 100 km dolgo progo vojnega pasu, od Korade 812 m nad Gorico in Ježo 929 m nad Volčami do Mije 1189 m in Stola 1668 m nad Kobariškim Kotom, Mrzli Vrh 1360 m, Krn 2245 m, Polovnik do 1772 m, Javoršček 1549 m, Kanin do 2585 m, Jérebico 2122 m, Višenjsko do 2666 m in Poliško skupino do 2754 m. Lotil sem se dela z vso energijo. Mikalo me je videti sledpve velike borbe milijonskih vojaških čet; gnalo me je še bolj hrepenenje videti gore, ki so mi dolga desetletja dajale toliko življenjskih moči. Prehobil sem dejanski 2000 km daljine in 65.000 m absolutne višine navzgor. Prehobil in preplezal sem vse gore in vrhove Goriških Alp, pregledal 53 planin². Prišel sem s pregledom bojne vrste od Kalvarije nad Podgoro 240 m do Ježe 929 m; z majem, ko je skopnel sneg, sem obiskal prvo Temljinško planino okoli 900 m nad Bačo. Pred planino so bili zadnji avstrijski rezervni jarki.

Vse goriške planine so ležale v vojni črti.

V kolenu Soče v sovodnju z Idrijo je bila zadnja avstrijska trdna pozicija na Cvetju³ 588 m in Bučnici, pod katero je stala znana božjepotna cerkev Sv. Device v Mengorah 453 m. Tam so se bili najbolj krvavi boji za prodor Italijanov v dolino Idrije in Bače ter obratno od avstrijske strani v dolino Soče proti Kobaridu. Kadar sem se pripeljal iz Gorice na postajo Sv. Lucije, mi je stopil pod cerkvijo milostne matere Jezusove pred oči prizor iz velike vojne človeških zveri. Ob postajnem poslopju sedi kakih 60 vojakov in pred njimi naslonjen na puško korporal, častnik se spreha ja mimo njih, gor in dol. Četa vojakov so Bosanci, mladi fantje 19 let in stari brkati možje. Spodnji del života jim je komaj poznati, vse zadelano s polu-

² Glej moj članek v Goriškem Almanahu I. 1924, str. 76 »Naše planine«.

³ Cvetje ne pomeni morda razcvet rastline, ampak sega na temeljni pojem nazaj: zvito. Isto ime se najde pod Tolminom tik Soče za zaviti svet. Nad Bačo je istega pomena pašnik Cvelovec. Dolgo, brezplodno polemiko med filologi zaradi imena Cvelovec rešuje pač to ime. Cvelovec spominja po obliki na cviliti, iz tega so Nemci napravili Klagenfurt, cvelovec pa ni od cviliti, ampak kot »kvet«, »cvet« pomena verwickelt, gefaltet.

Sv. Duh ob Bohinjskem jezeru

Foto Janko Skerlep

posušeno ilovico, suknje oškropljene s krvjo, obrazi topi in izmučeni. Častnik se ustavi pred korporalom in prijazno vpraša, kako je to, da vojaki niso še jedli. Korporal nekoliko pomisli, prime za dolge brke, na katerih je visela gruda krvi, vrže jo pred častnikom na tla in skoraj malomarno odgovori: »Gospodine poručniče, ručali smo človešku krv.« Četa je bila ostanek bosanskega bataljona, ki je branila prehod v Soško dolino. Bila je neprestano 35 ur v bojih, zadržala je dve celi italijanski brigadi. Bil je ročni boj na življenje in smrt, Bosanci prvih vrst so imeli v eni roki bodalo, na drugi navezanega ubijača (Totschläger), vrsta za njimi pa jim je čez glavo metala ročne granate v italijanske vrste. Ves čas boja vojaki niso imeli časa, da bi segli po konzervah. Borili so se dva dneva in celo noč, skoraj brez prestanka.

Vse sleme vzporedno s Sočo od Korade nad Gorico in čez Kolo-vrat je bilo v posesti italijanske armade, ki je imela po slemenu glavne rezervne jarke skrbno izdelane, globoko izkopane in večinoma cementirane. Po dolgih gorskih hrbtih, ki se spuščajo od Kolovrata skoraj vzporedno med seboj proti Furlanski ravnini, so bile izpeljane v vijugah ceste, po katerih so vojaški avtomobili lahko drveli s polno silo iz ravnine na bojno fronto. Prvi bojni jarki so bili tik ob vznožju Kolovrata, globoko zariti. Iz teh jarkov so vedli stranski jarki, zakopani v pobočje do vrhnjega rezervnega jarka. Ti jarki so bili prekriti z vejevjem in rušo tako, da so bili sovražniku nevidni. Kljub tej skrbni vojaški pripravi so nemške brigade oktobra 1917 čudovito lahko in naglo prodrle spodnjo glavno črto, gornjo rezervno črto pa so dobili popolnoma izpraznjeno; kajti bežeči italijanski bataljoni so pometali od sebe, ko so hiteli čez pobočje, puške, oprtnike, čelade in vse, kar jih je oviralo. Tudi posadka rezervnih jarkov je iste opustila, brez vsakega odpora, vse se je gnetlo proti Furlanski ravnini. Ko sem pohajal po Kolovratu, sem dobil mestoma nasute ročnih granat tako, da je bilo komaj stavljati stopinje. Posebno skrbno je bil utrjen Kolo-vrat. Odkopali so del slemena, da so napravili ploščad, na kateri se je lahko zbiralo vojaštvo, ki je prihajalo iz doline. Neprekopani del slemena, ki je bil obrnjen proti severu in vzhodu proti sovražniku, je mohl kakor zid v obrambo; skozi ta prirodni okop pa so bili napeljšani vstopi v jarke, ki so vodili po pobočju v dolino. Poraz Italijanov je bila nepopisna panika.

Delo in udeležba v odboru za obnovitev Goriške-Gradišanske mi je prišlo prav. Odvetniških poslov je bilo le pičlo, ker je velik del goriškega prebivalstva bival ali interniran v Italiji ali pa je bil pobegnul na Kranjsko in Štajersko. Občine so imele nalog, da so mi dale zaupnike, boljše gospodarje, ki so poznali stanje živine in mle-karn pred vojno, s katerimi naj bi pregledal ves bojni svet ter nabral statistične podatke glede živine na planinah in po dolini pred vojno in za vojne, oziroma po polomu Italijanov pred Kobaridom. Tudi delo na sebi sem opravljal s pravo slastjo. Stanoval sem takrat z družino v Trstu. Po polomu Italijanov sem bil pričetkom novembra 1917 prvič v Gorici. Da sem prišel do svoje pisarne, sem imel težko in nevarno pot skozi žične ovire in jarke ob vhodu v mesto, vse nasute ročnih

granat, vse polno trnja in žic. Videl sem še zadnje plamene sagati iz hiše, kjer sem imel svojo pisarno. Potem sem prihajal skoraj vsak teden iz Trsta v Gorico, da si pripravim polagoma pisarno v lastni hiši, katero je bilo zasedlo avstrijsko orožništvo. Ko se mi je le posrečilo, da sem jih odpravil, sem pisarno otvoril v sobi, katero so bili za silo opravili in nad njo pokrili streho, da ni puščala dežja. Vsako soboto zvečer sem prišel iz Trsta, navadno z veliko zamudo, že ob dveh ali treh na jutro. V nedeljo sem odpravil, kar je bilo odvetniškega dela, na ponedeljek so mi sodniki iz prijaznosti določili vse razprave, kolikor bi jih bilo čez teden, v torek s prvim vlakom pa sem odhajal v planine. Imel sem prosto vožnjo tudi za vojaške in tovarne vlake, tako da sem med Gorico in planinami imel precej ugodno zvezo. Po planinah sem hodil od torca do petka ter se vrnil v soboto v Trst, kjer sem narekoval spise, kolikor sem jih rabil za Gorico. Tako mi je hitro potekal čas od tedna do tedna. Bivanje v planinah mi je bilo pravo poživljanje.

Prebivalstva je bilo ob gorenji Soči še jako malo. Morda po polovici jih je bilo v Tolminu in Volčah, po vaseh pa so bili le posamezni gospodarji, ki so se vrnili izpod Avstrije. Vse se je čutilo zapuščenega in ker je bilo malo živine in so bila polja vsa razorana, je bilo komaj toliko živil, da so se ljudje za silo preživljali. Tembolj so bili domačini veseli, ko jih je obiskal človek iz mesta in so kakor gladni pričakovali vesti, kdaj in kod pride odrešenje. Bila je že precej razširjena blagovest, da pride Primorska pod Jugoslavijo. Ni bilo ne konca ne kraja izpraševanj. Kot odposlanca deželnega odbora so me še posebno spoštljivo sprejemali in dali bi mi pač radi vse, kar so imeli. Navadno pa je bilo tako, da sem izmučenim svojim vodnikom še sam moral pomagati iz svojega pičlega brašna. Tako mi je opešal krepak kmečki človek v planini »Za Bretenom« 1222 m pod Krnom. Sam se mi je ponudil, da mi ponese oprtnik, ki je bil res precej težak, ker sem imel pripravljenega za daljše potovanje. Komaj uro daleč sva hodila v breg, pa mi je izjavil, da mora počivati. Ko sem pogledal krepkega, koščenega gorjana, sem se začudil, da je po kratki hoji že utrujen. Zapazil je moj pogled in vdano priznal, da je lačen in izmučen: »Imam sedem otrok in ženo in dobim od preskrbovalnega urada 2 kg turščice na mesec. Polje je razteptano — za hrano imamo kozje mleko in nekaj zelenjave. Mleka ne prenesem; kar je drugega, puščam otrokom in tako me je lakota skoraj ubila.« Očital sem mu, zakaj si je naložil moj oprtnik ter ga zadel sam na ramo. Potem sva lezla počasi do planine, kjer sem mu dal skromno kosilo od svojega in ga odslovil. Preplezal sem potem strmo steno Vrat 1960 m za Krnom, za trdno avstrijsko pozicijo na Krnskem Vršiču 1897 m. Tudi moje brašno ni bilo drugega nego nekaj škatlic sardin in črnega, deloma z zmletim žaganjem pomešanega kruha. Bilo je namreč dovoljeno, pomešati med moko pet odstotkov žaganja vsled boljšega prebavljanja, kar pa so peki stopnjevali kolikor mogoče visoko. Kljub temu sem vztrajal prav čudovito dobro in se prepričal, da človeku bolj škoduje preveč, nego premalo. Kadar sem stopil iz vlaka pri Sv. Luciji, me je obsinila zavest, da bom prost v prirodi nekoliko dni

Stara Gora s svetiščem Marije Device

živel v svojih gorah in občeval s svojimi preprostimi ljudmi. Navadno sem hodil po 10 do 12 ur na dan. Vrnil sem se pa vedno okrepljen in vesel k svoji ljubi družini v Trst. Še danes imam svoja pota po zahodnih Julijskih Alpah l. 1918 prav v svetem spominu. Videl sem vso zapuščeno vojne grozote, videl pa sem zopet svoje solnčne visoke gore, svoje dobre, nepokvarjene gorjane.

Dne 2. julija 1918 zgodaj zjutraj sva odšla z Ivanom Gerbecem, občinskim možem iz Volč, po poti v Kamnico, strmo na Ravenco 737 m proti Kovačičevi planini 824 m. Pot vede po rogovili Kolovrata, ki se odcepi od glavne rajde in niza naravnost proti Tolminski Soči, katero sune proti vzhodu, da obide Bučenico 509 m nad Tolminom in se šele pri Sv. Luciji vsled pritoka Idrije obrne proti jugu. Na temenu 824 m te rogovile v globoki krnici leži Kovačičeva planina, imenovana po bivšem veleposestniku Kovačiču od znane Žančeve družine pri Sv. Luciji na Mostu. Dospela sva tja okoli 6. ure. Vsa krnica je bila polna razmetanega vojnega orožja in različne vojaške oprave. Stanu že poprej ni bilo, ker leži planina nizko ter je bila obložena le v poletnih mesecih. S temena sva si razgledala Soško dolino s Tolminom ter Kolovratu nasproti stoječi Mrzli Vrh 1360 m, kjer je bila znana, ves čas tekom vojne nepremagljiva pozicija avstrijskih čet. Pod nama gozdnata dolina Kamnica, na izhodu iz nje dolga vas Volče, od katere proti Ježi se vzpenja gozdnato rebro do Špika 732 m. Nižje pod njim je obli vrh nad vasjo, ki se imenuje Vóčina, v domačem dialektu Učen. Stari možje v Volčah in tudi v Tolminu ne rabijo besede Volče, ki je menda umetno potvorjena, marveč govore: »Grem v Učen«. To ime sem dobil tudi pri Prebáčevem pod Kranjem ob Savi: Vélika in Mala Vočna. Pomena besede nisem mogel doznati,

ne od ljudi, ne po morfološki obliki, morda utegne pomeniti kraj z obilnim sadjem, ovočjem.

Pobočje Špika do slemena Kolovrata se zove na južni strani Osojnica, na severni strani pa Prisojnica, tipične Schatten- und Sonnenseite. Od Kovačičeve planine naprej vedno po slemenu so lepe senožeti Rávnische in Hlěvnik do 876 m. Severno pobočje Ravnice je enakomerno strmo, razdeljeno na senožeti Senice, v posesti Zatolmincev, Gabrcev in Volarcev. V pobočju Hlevnika proti Soči leži samotno selišče »Pri Fonih«. Domačini f ne morejo izgovarjati in izgovarjajo prav po arabski h »Pri Honih«. Ime je iz bavarskega dialekta in pomeni ogenj, iskra, Funke. Tudi drugod po tolminskih planinah najdemo »Požar« za pašnike, katere so pastirji pridobivali s tem, da so požgali gozd ter se polastili sčasoma gosposke zemlje. Nikjer drugod po vsej dolini ni sledov za nemškimi priseljenci, pričenjajo se šele z Nemškim Rutom in po dolini Bače. Od Fonov naprej se severno pobočje Kolovrata imenuje sprva Črče. Beseda in živo zeleni drn je dokaz, da so nemški prišleci izčrtali gozdove.

Prehod 865 m iz Kamnice na severno bivšo italijansko stran vede k vasi Klobučarji »Čez Sleme«. Na Slemenu stoji kapelica, kakor povsod na Tolminskem, ko se skloni teme. Nad Hlevnikom zavije steza v loku okoli zatrepa Kamnice po Snóvišču na vrh Slemena. Vrhovišče vzhodnega dela Kolovrata je »Po Klobuč« 1114 m, pod njim »Za Gradom« 1072 m, pobočje na obeh straneh se imenuje Dre(n)ke. Prebivalci nosnik -en- še precej slišno izgovarjajo, v italijanščini pa je docela ohranjen Drenchia. Na italijanski strani je tudi vas tega imena. Beseda je istega pomena kakor Drežnica, t. j. vlažen svet. Od tega imena je tudi osebno ime Podreka, t. j. prebivalec v dolini »Pod Drenkami«. Učen filolog je umetnično razlagal pomen besede, da je spakedrana iz laškega »patrijarh«; dokazal je le, kam včasih zaide pri zeleni mizi filologija, ki ne pozna prirodnega položaja. — Po slemenu Kolovrata je ves čas krasen razgled na Beneško Slovenijo. Vidiš Čedad, Videm, Furlansko-Beneško ravnino in ob lepem, čistem vremenu tudi morje. Od Kolovrata segajo kakor orjaško pahalo v nižino vzporedni gorski hrbti in kobale, upognjene nekoliko od severa proti zahodu; med njimi so dolge, globoke struge: izpod Ježe Idrijca, ki je tvorila avstrijsko-italijansko mejo, izpod Drenk Reka, ki doteka v Kózico in le-ta v Rbeč, kateri prihaja sredi med Reko in Idrijco. Izpod Kuka teče Kodarijana, ki doteka Reki. Izpod prelaza na Livku teče druga Reka, ki doteka Aborni. Aborna pa prihaja izpod Matajurja ter se izteka v Nadižo. Od bogatega rečja se imenujejo prebivalci Rečanje.

Med Idrijco in Rbečem je Srédenjski hrbet od Huma 905 m dol čez strmi stožec s cerkvico sv. Ivana 703 m tik nad Idrijco, dalje na hrib sv. Miklavža 670 m nad nekdanjim prehodom čez Jajnik in široko teme Stare Gore, Castel del Monte 618 m s slavno cerkvijo sv. Marije Device izza l. 1175, ki je daleč okoli znana romarska pot. Izpred cerkve je krasen razgled po Furlanski nižini do Ogleja in na morje, daleč v ozadju na sever Triglav. Od Kolovrata dol pa po vsem dolgem slemenu je, deloma v umetnih vijugah, izpeljana vojaška cesta do Čedada.

(Konec prih.)

Durmitor iz Žabljaka

Foto dr. Br. Gušić

Lipošek Marijan:

Čez Durmitor na morje

(Konec.)

Dobri Do, Komarnica, Šavnik.

Naslednji dan je bil mračen kakor prejšnji. Polegali smo, računali smo dneve bivanja v Škrkah. Kar nenadoma je padla beseda: »Odhod!« Prestrašili smo se je in želeli smo si je. Naglo smo se pripravili. Zaživelo je v nas mrtvilo oblačnega dne. Eden je kupal kosilo, drugi je snažil umazano posodo na jezeru, ostali so polnili nahrbtnike. Ob dveh popoldne smo se poslovili od ljube bajtice. Za slovo smo vrezali v deblo svoja imena in geslo »tremпка«.

S težkim srcem, toda trdno odločeni, smo stopali proti Vratcem. Škrke so nam postale drugi dom, mi sami smo rasli ob njih. Vsak je bil osebnost zase, po obleki, značaju in postavi; še klobuk se je vsakemu prilagodil. Otrdeli smo, mehkužnost nam je v skalnati divjji narodi lezla iz utrjenih teles. Strogi smo bili med seboj, pa poznali smo humor in domiselnost. Za tovariša bi v potrebi žrtvovali vse. Doživljali smo protiutež proti mestu in mehkužnemu študiju. Nismo se precenjevali, pa tudi ne podcenjevali.

V dveh urah smo bili na Vratcih. Zadnji pogled na Škrke, na jezera, na naše kočice, pa smo odšli čez kamenite Mliječne Dolove pod Šarenimi Pasovi v Dobri Do.

Tam pa smo pest cigaret in mehak papir, ki ga civiliziranci nujno rabimo, zamenjali ženam za ljuto mleko in kajmak. Papir so porabile za svaljčice — tam kadé kakor Turkinje — žal, pri nas ni bolje.